ZENDEGI-SALAM
ضمیمه روزنامه خراسان
یک‌شنبه • ۲۲ اردیبهشت ۱۳۹۸
۶ رمضان ۱۴۴۰ • ۱۲ می ۲۰۱۹
شماره ۲۰۰۹۶
۱۳۱۹

شکارچیان ذهن مجرمان!

آشنایی با گرایش جذاب و هیجان‌انگیز اما کمتر شناخته‌شده «روان‌شناسی جنایی»

نرگس عزیزی، کارشناس ارشد مشاوره

پرونده

اگر سریال شکارچی ذهن را دیده باشید، شما هم به این نتیجه رسیده اید که وقتی دانش روان‌شناسی در کنار دانش پلیس قرار می گیرد، چه نیروی خارق‌العاده‌ای خلق می‌شود. ارتباط بین این دو بخش البته قدمت چندانی نداشته و جدا شدن روان‌شناسی جنایی از عنوان کلی روان‌شناسی در دهه ۶۰ میلادی انجام شده است. بعد از آن اما مطالعات روان‌شناسی جنایی آرام آرام باعث شد کاربردهای متنوع این رشته بهتر شناخته شود. یکی از شناخته شده‌ترین کاربردهای روان‌شناسی در کارهای پلیس، نیمرخ‌سازی است؛ منظور از نیمرخ‌سازی نیز توصیف دقیق دلایل و انگیزه‌های درگیر در انجام عمل مجرمانه است، به‌شکلی که بتوان بر مبنای آن، شخصیت فرد مجرم را توصیف کرد. این بخش از فعالیت‌های روان‌شناسان جنایی البته به‌دفعات در فیلم‌ها نمایش داده شده اما جدای از این بخش، کاربرد روان‌شناسی در فعالیت‌های پلیس، در دنیای واقعی شامل چه‌موارد دیگری می‌شود؟ اصلا در ایران علاقه‌مندان به این رشته، چطور می‌توانند در این زمینه آموزش ببینند و با توجه به پیشرفت در دنیای فناوری، این روزها چه ابزارهای جدیدی در این رشته برای جمع‌آوری اطلاعات کاربرد دارد؟ این سوالاتی است که در این پرونده به آن‌ها می‌پردازیم.

مروری بر داستان چند سریال و فیلم با محوریت روان‌شناسی جنایی

شکارچیان ذهن و ذهن‌خوان!

تا کنون کار روان‌شناسان جنایی، موضوع اصلی در چند فیلم و سریال پرطرفدار بوده است. البته در غالب این برنامه‌ها، به وظیفه نیمرخ‌سازی این متخصصان توجه شده و به دیگر وظایف آن‌ها چندان اشاره‌ای نشده است. در ادامه نگاهی کوتاه به چند مورد از آن‌ها می‌اندازیم.

سریال شکارچی ذهن (Mindhunter)

سریال شکارچی ذهن (محصول نتفلیکس، ۲۰۱۷) داستان دو متخصص روان‌شناسی جنایی همکار با اف‌بی‌آی در ۱۹۷۹ در آمریکا را تعریف می‌کند که ابتدا به کار آموزش پلیس در این زمینه مشغول بودند اما به صورت اتفاقی علاقه‌مند به مصاحبه با یک قاتل سریالی می‌شوند. بعد از آغاز مصاحبه با این قاتل آن‌ها علاقه بیشتری به موضوع می‌یابند و تغییراتی در کار خود ایجاد می‌کنند تا بتوانند با قاتلان سریالی بیشتری مصاحبه و شناخت بهتری از این طبقه از مجرمان پیدا کنند. یکی از جذابیت‌های این سریال، معماهای جنایی است که در کنار داستان محوری به کمک این دو متخصص حل می‌شود.

فیلم شکارچیان ذهن (Mindhunters)

این فیلم که محصول ۲۰۰۴ است داستان چند مامور پلیس را تعریف می‌کند که آموزش‌هایی برای تبدیل شدن به روان‌شناسان جنایی دریافت کرده‌اند و حالا برای اتمام دوره باید آزمونی را در جزیره‌ای تنها پشت سر بگذارند اما این آزمون عملی از همان ابتدای کار وارد مسیری بسیار دشوارتر می‌شود؛ چرا که یکی از پلیس‌های آموزش دیده به دلایلی خودتبدیل به قاتلی سریالی می‌شود.

سریال ذهن‌خوان (Mentalist)

این سریال در هفت فصل و در حد فاصل سال‌های ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۵ ساخته شده است. در این مجموعه ما با شخصیتی آشنا می‌شویم که پیش از این مدعی برقراری ارتباط با توانایی‌های فوق طبیعی بوده است اما حالا به عنوان یک مشاور مستقل با نیروی پلیس همکاری دارد. در طول سریال، دقت و جزئی‌نگری او کمک خوبی در حل بخشی از پرونده‌ها دارد اما آن چیزی که در واقعیت او را به سمت همکاری با پلیس سوق می‌دهد، نه توانمندی‌هایش بلکه قتل همسر و دخترش توسط قاتلی سریالی است. او می‌خواهد قاتل آن‌ها را پیدا کند؛ کاری که البته ساده نیست.

آن چه باید درباره روان‌شناسی جنایی و امکان تحصیل در این زمینه بدانید

رشته‌ای رو به رشد!

به‌صورت کلی گرایش روان‌شناسی جنایی جزو گرایش‌های اصلی روان‌شناسی شناخته نشده است و مراکز کمی در دنیا هستند که به آموزش تخصصی در این حوزه مبادرت می‌ورزند. در کشوری مانند آمریکا که شاید بتوان آن را یکی از کشورهای پیشرو در این رشته دانست، کمتر از ۸ درصد روان‌شناسان شاغل در این حوزه مشغول به کارند. موقعیت‌های شغلی برای این افراد نیز جدای از بحث آموزش و پژوهش، همکاری با بخش‌های مختلف پلیس و البته کارآگاهان خصوصی است اما وضعیت این رشته در ایران چگونه است؟ این رشته در فضای دانشگاهی ما جای خود را به خوبی باز نکرده است و این روزها علاقه‌مندان به این رشته به چند روش می‌توانند آگاهی‌هایی محدود در این زمینه کسب کنند. در دانشگاه‌های سراسری و در مقطع کارشناسی اگر شما دانشجوی روان‌شناسی باشید، می‌توانید درس روان‌شناسی جنایی را به عنوان واحد اختیاری انتخاب کنید و در یک ترم با کلیاتی در این باره آشنا شوید اما اگر علاقه شدیدتری به این گرایش دارید، شاید بهتر باشد ورود به دانشکده‌های نیروی انتظامی را برای این منظور در نظر بگیرید. در تمامی مقاطع تحصیلی رشته کشف علمی جرایم، واحد روان‌شناسی جنایی به دانشجویان به عنوان واحد اصلی ارائه می‌شود. البته رشته‌های دیگری هم در دانشگاه‌ها هستند که نگاهی به این حوزه می‌اندازند از جمله رشته حقوق جزا و جرم‌شناسی. موقعیت اصلی کار در این حوزه در ایران، همکاری با پلیس و نیروی انتظامی است و البته به‌واسطه همین موضوع نیز همان‌طور که در بالا اشاره شد، مسئول اصلی آموزش در این حوزه نیز هم اکنون دانشکده‌های وابسته به نیروی انتظامی هستند.

استفاده از فناوری‌های جدید مانند ثبت امواج مغزی، روان‌شناسی جنایی را وارد عرصه جدیدی کرد

مغز دروغ نمی‌گوید!

روان‌شناسان به طور کلی از ابزارهای متفاوتی برای ارزیابی و سنجش وضعیت روانی افراد استفاده می‌کنند. قدیمی‌ترین حوزه‌ای که از این فناوری‌ها در آن استفاده شده، دروغ‌سنجی است. در گذشته با توجه به تغییرات در ضربان قلب، سرعت تنفس و تغییرات گالوانیکی پوست، به‌دنبال این بودند که مشخص کنند چه‌زمانی فرد دروغ می‌گوید. از آن جا که این شاخص‌ها می‌توانند تا حدی تحت اراده فرد کنترل شوند اما چندان دقیق نبوده‌اند و احتمال خطا در آن‌ها وجود داشت. حالا تصویربرداری‌های مغزی و به‌ویژه EEG این امکان را می‌دهد تا روش دقیق‌تر و درست‌تری برای سنجش دروغ‌گویی فرد داشته باشیم. یکی از معروف‌ترین تکنیک‌ها در این باره «انگشت‌نگاری مغز» (Brain fingerprint) است. در این روش، افراد در معرض یک سری محرک‌های تصویری قرار می‌گیرند و همزمان امواج مغزی آن‌ها ثبت می‌شود. این محرک‌های تصویری شامل تصاویری خنثی مانند تصاویری از طبیعت به همراه تصاویری از صحنه وقوع جرم، ادوات مورد استفاده یا نشانه‌های مرتبط با قربانی است که مجرم از آن اطلاع دارد. بررسی‌ها نشان داده است، واکنش مغز فردی بی‌گناه با مجرم در قبال این تصاویر متفاوت است و مجرم به‌رغم همه تلاش‌هایش برای بی‌تفاوت ماندن نمی‌تواند امواج مغزی خود را کنترل کند. بنابراین زمانی که تصاویر مرتبط با جرم در میان تصاویر خنثی برای او به نمایش گذاشته می‌شود، الگوی امواج مغزی او تغییراتی را نشان می‌دهد. افزون بر این روش، از یافته‌های علوم اعصاب شناختی برای شناخت بهتر مجرمان به اشکال دیگری نیز استفاده می‌شود به عنوان مثال برخی بررسی‌ها نشان داده است افرادی که رفتارهای ضداجتماعی تکرارشونده دارند، ساختار بخش‌هایی از مغز آن‌ها و عملکرد مغزی‌شان با افراد سالم، تفاوت‌هایی را نشان می‌دهد. البته این که آیا این تفاوت‌ها دلیل رفتارهای ضداجتماعی است یا این که این رفتارها به تغییرات مغزی دامن زده است، سوالی است که پژوهشگران برای آن هنوز جواب مشخصی ندارند.

سرهنگ دکتر «غلامحسین بیابانی» درباره نقش روان‌شناسی جنایی در فعالیت‌های پلیس می‌گوید:

یاری‌رسان و تسهیل‌کننده

روان‌شناسی جنایی عنوان جذابی است که به دلیل نمایش بخشی از فعالیت‌های این گروه از روان‌شناسان، در فیلم‌ها و سریال‌ها برای بسیاری از افراد آشناست اما این که آیا در واقعیت روان‌شناسی می‌تواند کمک‌حال پلیس در کشف جرم و حتی پیشگیری از وقوع مجدد آن باشد، بحث دیگری است. برای آشنایی بیشتر با حوزه کاری روان‌شناسی جنایی با سرهنگ دکتر «غلامحسین بیابانی» رئیس مرکز تحقیقات کاربردی پلیس آگاهی ناجا و استادیار گروه کشف جرایم دانشگاه علوم انتظامی مصاحبه کوتاهی انجام دادیم.

روان‌شناسی و کارهای پلیسی، به نظر می‌رسد این دو حوزه بیش از پیش به هم نزدیک شده و یک حوزه جدیدی به نام روان‌شناسی جنایی را ایجاد کرده‌اند؛ این حوزه جدید چه کارایی دارد؟

به طور کلی روان‌شناسی نقش و تاثیر زیادی در ماموریت پلیس آگاهی دارد چرا که روان‌شناسی یک محور تسهیل کننده و به نوعی روغن چرخ‌دنده به شمار می‌رود و می‌تواند هزینه‌های مصاحبه و بازجویی را کاهش دهد (در این بین وقت صرفه‌جویی می‌شود و افسران جوان راحت‌تر با مظنون و متهم ارتباط برقرار می‌کنند). البته این تنها نقطه اتصال روان‌شناسی با فعالیت‌های پلیس آگاهی نیست چرا که روان‌شناسی از زمانی که جرمی به وقوع می‌پیوندد تا زمانی که فرد دستگیر و محاکمه می‌شود، نقش دارد. این که چرا یک فرد مجرم می‌شود؟ چرا تمایل به جرم دارد؟ چرا حاضر نیست ترک جرم کند؟ و سوالات دیگر، همه و همه ارتباط تنگاتنگی با روان‌شناسی دارد.

یکی از حوزه‌های حساس کار بر روان‌شناسی در فعالیت‌های پلیسی، بازجویی‌هاست. در این مرحله از کار، پلیس به چه شکل از دانش روان‌شناسی استفاده می‌کند؟

افرادی که پلیس با آن‌ها مصاحبه می‌کند به چهار دسته تقسیم می‌شوند: ۱- قربانیان؛ کسانی هستند که اتهام علیه آن‌ها انجام شده است. ۲- شاهدان؛ کسانی هستند که در صحنه حضور داشتند و اطلاعاتی از وقوع جرم دارند. ۳- شاکیان؛ کسانی هستند که جرم علیه آن‌ها انجام شده است یا جرم را به پلیس گزارش می‌دهند. ۴- مظنونان؛ کسانی هستند که امکان دارد جرم توسط آن‌ها انجام شده باشد. پلیس تلاش دارد از شاهدان اطلاعات کسب کند و در بازجویی بتواند از متهم اعتراف بگیرد. بر این مبنا استفاده مناسب از روان‌شناسی در اقدامات کارآگاهی، مراحل و فنون موجود در بازجویی را هم توسعه داده و هم در تحقیقات کارآگاهی مفید و موثر واقع شده است. همان‌طور که در بالا نیز اشاره شد کار روان‌شناسی می‌تواند باعث صرفه‌جویی در زمان مصاحبه‌ها شود و کار پلیس در بازجویی‌ها را راحت‌تر کند. از طرفی گاهی مواقع مصاحبه‌ها نیاز به تحلیل دارد و لازم است بررسی شود که شخص اعتراف دروغ داشته یا انجام جرم توسط وی متصور بوده است یا خیر؟

سوال آخر ما اما مربوط به نیمرخ‌سازی مجرمان و استفاده از این روش در دستگیری است. در برخی از سریال‌ها اهمیت این بخش بسیار زیاد است. آیا در واقعیت نیز روان‌شناسان در دستگیری مجرمان چنین نقش مهمی دارند؟

آشنایی با روش کار مجرمان بخشی از وظیفه یک کارآگاه است اما در هر صحنه علاوه بر مدارک فیزیکی، مدارک روانی هم وجود دارد که کارآگاه با مرتبط ساختن آن می‌تواند مجرم را شناسایی کند. گاهی ضرورت دارد صحنه را از زاویه‌ای دیگر به خصوص بر اساس آثار روان‌شناسانه مورد کنکاش قرار داد. بر این اساس این امکان وجود دارد تا با بررسی دقیق‌تر و موشکافانه‌تر و با استفاده از ابزار و علوم دیگر به مجرم برسیم. زیرا انگیزه مجرمان قابل دیدن نیست و آن‌ها را نمی‌توان زیر دستگاه میکروسکوپ دید. یادمان باشد شخصیت یک مجرم (شامل زوایای پنهانی آن) در صحنه جرم تجلی می‌یابد. روان‌شناس در پی مدارکی است تا بتواند بین اتفاقی که در صحنه جرم افتاده و فردی که ممکن است مرتکب جرم شده باشد، رابطه‌ای برقرار کند. با مطالعه رفتار در محل وقوع جرم، کارآگاه می‌تواند شخصیت فرد و دلیل ارتکاب جرم و چگونگی انتخاب قربانیانش را درک کند. این دانش به عنوان راهنمایی برای درک چگونگی بررسی یک جرم و چگونگی مصاحبه و شرایط مصاحبه در مراحل بعد، عمل می‌کند.

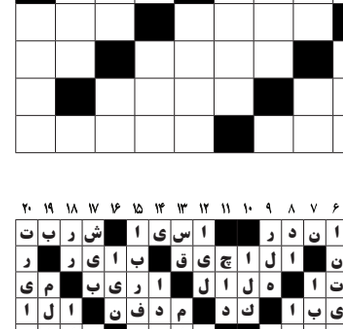

جدول سخت [شماره ۶۰۳]

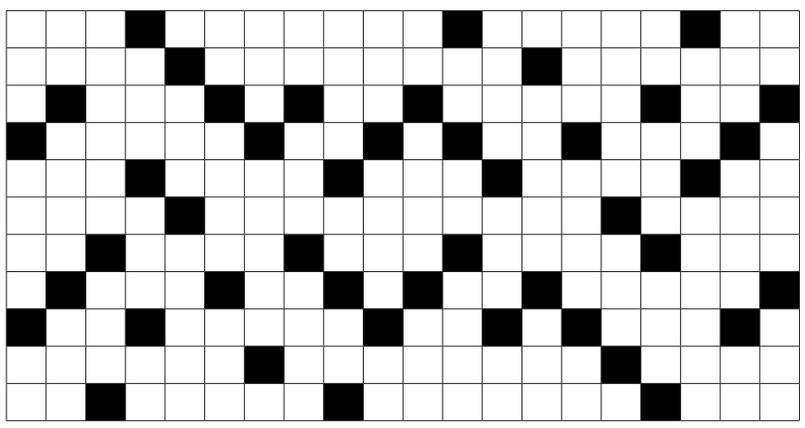

افقی:

۱ - یورش - کاوش - علایمی که در نقطه‌گذاری متون به کار می‌رود - بزرگ‌ترین معبود فینیقی‌ها ۲ - همزمان - نخستین فضانورد آمریکایی - لامسه ۳ - کتف - آغاز - بوی رطوبت - کاسه ۴ - گلزار - پایان - از رفته به جا می‌ماند - شان و شوکت ۵ - بینش - درخت بهشتی - انباشته - تگرگ - مهار شتر ۶ - باربر - گیاهی با برگ‌های بیضی‌شکل و گل‌های خوشه‌ای زرد که مصرف دارویی دارد - ریسمانی که بر زانوی شتر می‌بندند تا فرار نکند ۷ - یگان نظامی - برافراشته - صدای مهیب - قنداق - رایحه ۸ - نوعی ساز شبیه دف - صفحات اینترنتی - کسوت - مزد ۹ - بهره - کافی - خاطرنشان - تیر پیکاندار ۱۰ - آبراهه - بازیگر نقش مستر بین - مهمان ناخوانده ۱۱ - ستبر - شهریه - مار افسانه‌ای - سخنی که از روی خشم زیر لب گویند

عمودی:

۱ - آب مروارید - شادمانی - چالاک ۲ - کشک - جاندار تک سلولی - کارگاه بافندگی ۳ - کادر - دستگاه نمایش فیلم ۴ - مکان - دلو - معادل فارسی ساعت ۵ - کم حرف - گندم سوده ۶ - سریع - لاک پشت - والده ۷ - برچسب - دستاویز ۸ - حاجت - سرگرمی - بوی پشم سوخته ۹ - سیلی - پادشاه - معطر ۱۰ - عمر - چکاوک - آداب ۱۱ - بزم - ستاره - عدد خیطی ۱۲ - آویشن کوهی - درون - پهلوان ۱۳ - گشاده - افسرده - بیماری پوستی که به صورت تاول پدیدار می‌شود و با درد زیادی همراه است ۱۴ - پرستار - ناپاکی ۱۵ - وحشی - مطبوع - توشه ۱۶ - عدد فرد - پرداخت وام ۱۷ - میوه - قلاب آهنی - علامت مفعولی ۱۸ - از صورت‌های فلکی نیمکرهٔ شمالی - چرک ۱۹ - عمو - تیردان - مالیات ۲۰ - روسری - اسفناج رومی - زمه

حل جدول شماره ۶۰۲

جدول متوسط [شماره ۷۳۹۲]

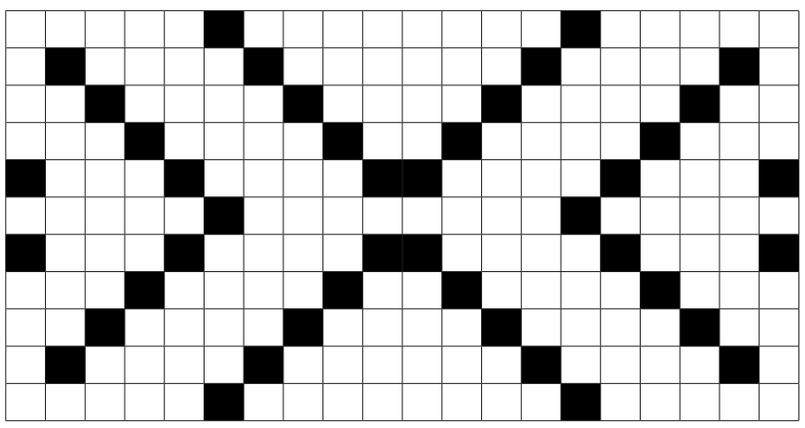

افقی:

۱ - بی‌خانمان - شرکت بزرگی مرکب از چند شرکت دیگر که برای معاملات انحصاری تشکیل شود - کلمه تحسین ۲ - چهره - خوشبخت - جعبه خارجی ۳ - طلا - جاوید - غلاف شمشیر - صدمه - حرف فاصله ۴ - پسوند شباهت - قابله - ضمیر وزنی - صندوقخانه - راه روشن ۵ - خون‌بها - محکم و استوار - افضل - ایده ۶ - صفه - سردار شجاع ایرانی که در زمان حمله اسکندر مدافع دربند پارس بود - روستا ۷ - معدن - مشهور - خادم - آخرین سوره قرآن مجید ۸ - بم‌ترین صدای موسیقی - واحد پول کشورمان در عهد قاجار - مزه دهان جمع کن - ساکن - روش ۹ - نگاه خیره - قلعه - هستی - سازمان جهانی کشتی - دریا ۱۰ - ارض - فیلم مورد علاقه کودکان - پیمانه ۱۱ - مغاک - جزیره‌ای افسانه‌ای در اساطیر یونان - گیرنده امواج میوه‌ای درشت با دانه‌های آبدار - تیز ۷ - توانایی‌ها و داشته‌ها ۸ - منقار پرنده - مهد دلیران - شانه ۹ - دیدنی ارتش - نصف - اکنون ۱۰ - استخوان پوسیده - جذاب ۱۱ - بزرگان - پارچه براق ۱۲ - اسب چاپار - پایتخت اروپایی - میوه بهاری ۱۳ - درخت زبان گنجشک - قوی - شکوه‌گر جدایی ۱۴ - خودداری ۱۵ - بالین - زشت و ناپسند ۱۶ - لباس شنا - شجاع ۱۷ - از خوردنی‌ها - گرو - مگر ۱۸ - ادراک - به مراد نرسیده - ضربه فوتبالی ۱۹ - فقر ۲۰ - نشانه و هدف - تباهی

عمودی:

۱ - امل - کبیر ۲ - ریشه اعداد ۳ - بنیان - گیاهی با ساقه گوشتی و خوراکی - از حروف الفبای بیگانه ۴ - چرک - کلمه تنبیه - بیهوشی ۵ - مرد بلند همت و دلیر - اندک ۶ - درختچه‌ای با برگ‌های بیضوی و گل‌های قرمز رنگ و

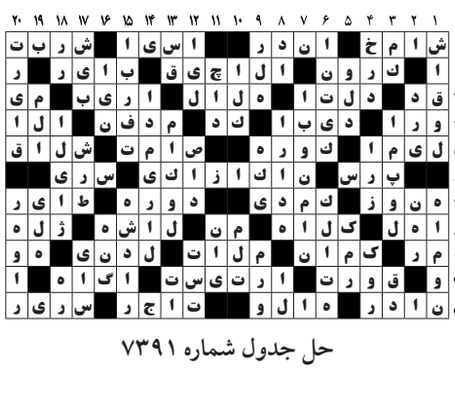

حل جدول شماره ۷۳۹۱